

7 ตะกั่วในลำห้วยคลิตี้: คดีตัวอย่าง การเยียวยาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

เป็นเวลาเกือบสี่สิบปีที่ชาวบ้านชุมชนคลิตี้ล่างต้องทุกข์ทรมานจากการสารตะกั่วที่ปนเปื้อนอยู่ในลำห้วยคลิตี้ซึ่งชาวบ้านใช้ดื่มกินและทำการเกษตร ทั้งอาการเจ็บป่วย สัตว์เลี้ยงตาย และการไม่มีน้ำดื่มน้ำใช้ จนถึงขั้นเสียชีวิต บทเรียนกรณีของชาวคลิตี้ล่างได้สะท้อนภาพปัญหาใหญ่ของระบบการปกป้องคุ้มครองดูแลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนต่างๆ ของประเทศไทย

การต่อสู้ของชุมชนคลิตี้ล่างร่วม 15 ปี จึงเป็นการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ก่อมลพิษ และชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานรัฐต้องแสดงความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพของประชาชน

การพัฒนาอุตสาหกรรม กับผลกระทบด้านสุขภาพ

การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นนโยบายสำคัญเพื่อการพัฒนาประเทศและสร้างรายได้ให้กับชุมชนต่างๆ แต่ในหลายกรณี อุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน แม้จะมีกฎหมายควบคุม¹

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยกลับก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมากมาย ทั้งมลพิษทางอากาศ การปนเปื้อนสารพิษในดิน การปนเปื้อนสารพิษในน้ำ ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ของชุมชน รวมไปถึงปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้กับพื้นที่อุตสาหกรรม จนนำไปสู่การเรียกร้องของภาคประชาสังคมว่านอกจากการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ต้องมีมาตรการเชิงป้องกันผลกระทบด้านสุขภาพ โดยทำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ จนนำไปสู่การบรรจุประเด็นดังกล่าวในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 67 วรรคสอง² ระบุว่า “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มี

กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

แม้จะมีบทบัญญัติเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพแล้ว แต่ในขั้นตอนปฏิบัติมีการกำหนดประเภทของอุตสาหกรรมที่จะต้องปฏิบัติตามมาตรา 67 วรรคสองไว้เพียง 11 ประเภทโครงการเท่านั้น³ จนเกิดช่องว่างในการป้องกันและคุ้มครองสุขภาพของชุมชนตัวอย่างหนึ่งที่เป็นบทเรียนของสังคมซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง คือ กรณีการปนเปื้อนสารตะกั่วจากเหมืองแร่ในห้วยคลิตี้ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่อง ล้มเหลวของระบบการคุ้มครองป้องกันผลกระทบด้านสุขภาพประชาชนจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ โดยปล่อยให้ปัญหายืดเยื้อเรื้อรังมาเป็นเวลานาน

จุดเริ่มต้นของปัญหาในชุมชนคลิตี้ล่าง

ชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านคลิตี้ล่าง หมู่ 3 ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ และหมู่ 4 ต.ชะแล อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี เป็นสองชุมชนไทยกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ ที่สืบอายุยาวนานมาหลายร้อยปี⁴ ปัจจุบันมีประชากรอาศัยอยู่ร่วม 400 คน⁵ ดำรงวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยการทำไร่หมุนเวียนในป่ารอบชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าตะวันตกผืนใหญ่แถบทุ่งใหญ่นเรศวร ชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้ที่เคยโยกย้ายทำไร่หมุนเวียนได้เริ่มตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งถาวรเมื่อปี 2440 หรือประมาณ 116 ปีมาแล้ว⁶ แถบลำห้วยคลิตี้ซึ่งเกิดจากสายห้วยหลายสายจากผืนป่าใหญ่ทุ่งใหญ่นเรศวรที่ไหลมารวมกัน ชุมชนเหล่านี้อาศัยน้ำในลำห้วยคลิตี้สำหรับกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวัน ทั้งดื่ม กิน อาบ ทำอาหาร ล้างจาน ซักผ้า เลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา รวมทั้งเป็นที่เล่นสนุกและงานบุญประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของพวกเขา คนในชุมชนเหล่านี้มีข้อปฏิบัติต่อลำห้วยสายหลักนี้ และยึดถือร่วมกันด้วยความเคารพว่าจะไม่ทำให้น้ำในห้วยสกปรก การจับสัตว์น้ำก็ทำแต่พอกิน

และมีประเพณีกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลำห้วยเพื่อขอขมาต่อสายน้ำด้วย⁷

วิถีชีวิตของชุมชนชาวคลิตี้ล่างที่อยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติมานานนับร้อยปี ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ เมื่อมีการอนุมัติให้โรงแต่งแร่คลิตี้ของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง เข้ามาดำเนินกิจการในปี 2510 หลังจากนั้นประมาณ 8 ปี ชาวคลิตี้ล่างก็พบว่า น้ำในลำห้วยคลิตี้มีโคลนดินใต้ท้องน้ำมากผิดปกติ มีกลิ่นเหม็นฉุนอย่างรุนแรง น้ำเป็นสีน้ำตาลขุ่น เมื่อดื่มเข้าไปทำให้เกิดอาการเวียนศีรษะ เมื่ออาบน้ำหรือเล่นน้ำจะเกิดอาการคันตามตัว ปลาตายใหญ่ลอยตายเกลื่อนลำห้วย สัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะควายล้มตายด้วยอาการชักดิ้นน้ำลายฟูมปากเกือบทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างเจ็บป่วยด้วยอาการผดผื่นคัน ไข้ ไข้หวัด และตามร่างกาย เจ็บในข้อ ปวดกระดูก ปวดศีรษะ ปวดท้องอย่างรุนแรง บุคคลอันเป็นที่รักของหลายครอบครัวเสียชีวิต ผู้หญิงตั้งครรภ์แท้งลูก เด็กที่เกิดมามีสุขภาพอ่อนแอและตายก่อนวัยอันควรกว่า 30 คนโดยไม่ทราบสาเหตุ⁸ โดยที่ผ่านมา ชุมชนเล็กๆ กลางป่าใหญ่ที่ห่างไกลสถานพยาบาลนี้ต้องพึ่งยาสมุนไพรพื้นบ้าน แต่ยาพื้นบ้านที่เคยรักษาโรคได้ในอดีตไม่อาจเยียวยาอาการเจ็บป่วยในช่วงหลายปีนี้ จนต้องพาคนป่วยเดินเท้าจากหมู่บ้านไปรักษาที่โรงพยาบาล แต่อาการป่วยก็ไม่ได้หายไป

สารตะกั่วกับเสียงร้องทุกข์ของชาวคลิตี้

ปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากอาการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตของชาวบ้าน ปัญหาน้ำเสีย การล้มตายของสัตว์น้ำและสัตว์เลี้ยงที่มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ชาวคลิตี้ล่างรวมตัวกันเพื่อค้นหาถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และหาหนทางแก้ไข จนในที่สุดทราบว่ามีการปล่อยน้ำหางแร่จากโรงแต่งแร่เหนือหมู่บ้านลงลำห้วยคลิตี้ จึงได้ส่งตัวแทนชุมชนไปเจรจากับผู้จัดการของโรงแต่งแร่หลายครั้ง แต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านจึงพยายามหาทางอื่น ทั้งปรึกษากับหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงาน เช่น อำเภอ ตำรวจตระเวนชายแดน หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ครู เป็นต้น แต่ก็ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข จนกระทั่งเมื่อปี 2541 มีองค์กรพัฒนาเอกชนนำโดยศูนย์ศึกษากะเหรี่ยงและพัฒนา เข้าไปพบปัญหาที่เกิดขึ้นและ

นำสื่อมวลชนเข้าไปในพื้นที่ ทำให้เรื่องราวของชาวคลิตี้ล่าง กลายเป็นข่าวใหญ่ที่เปิดเผยสู่สาธารณชน สื่อมวลชนหลายแขนงทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ พากันรายงานข่าวความเจ็บป่วยและความตายของชาวบ้านจากสาเหตุการปล่อยน้ำเสียปนเปื้อนสารตะกั่วเข้มข้นลงสู่ลำห้วยคลิตี้ จนทำให้หลายหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา แต่การแก้ไขปัญหาที่ทำอย่างจำกัด คือ เข้าไปตรวจวัดระดับการปนเปื้อนตะกั่วในสิ่งแวดล้อม ไม่ได้สร้างความเข้าใจให้ชาวคลิตี้ล่างได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการแก้ไข และมิได้บอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหา

ต่อมาในปี 2542 ชาวบ้านได้รับการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาระดับตะกั่วเป็นครั้งแรกโดยกรมอนามัย⁹ ผลการตรวจพบว่าชาวคลิตี้ล่างหลายคนมีระดับตะกั่วในเลือดสูงกว่าค่ามาตรฐานหลายเท่า เหตุการณ์ดำเนินต่อมา จนปี 2545 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของอนามัยเกริงกระเวียจึงเข้ามาปิดป้าย “งดบริโภคน้ำและปลาในลำห้วยชั่วคราว”¹⁰ กล่าวได้ว่า ปัญหาที่สืบเนื่องมายาวนานทำให้ชาวคลิตี้ล่างได้รับความกดดันอย่างมากจากความไม่สนใจแก้ไขปัญหาทั้งในส่วนของบริษัทเอกชนผู้ก่อปัญหา และจากหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของรัฐ

จากการถูกละเมิดสิทธิสู่การเรียนรู้และใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

การแก้ไขปัญหาเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ถึงสิทธิทางกฎหมายของชาวคลิตี้ โดยองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชนได้เข้าไปติดตามข่าวอย่างต่อเนื่อง อาทิ ศูนย์ศึกษาเกาะเหวียงและพัฒนาได้เข้าไปร่วมพูดคุย รับฟังปัญหา และให้คำปรึกษาเพื่อ

ช่วยเหลือชุมชน จนชาวคลิตี้ล่างได้รับรู้ถึงสิทธิทางกฎหมายของตน นอกจากนี้ภาคประชาสังคมได้ส่งชาวคลิตี้ล่าง 8 ราย เข้ารับการรักษาที่คลินิกอาชีวเวชศาสตร์ โรงพยาบาลราชวิถี และแพทย์ได้บ่งชี้ว่าชาวคลิตี้ล่างทั้ง 8 รายป่วยจากพิษสารตะกั่วเรื้อรัง การรักษาที่ถูกต้องทำให้ชาวคลิตี้ล่างกลุ่มนี้มีระดับตะกั่วในเลือดลดลงและสุขภาพดีขึ้น นอกจากนี้ชุมชนชาวคลิตี้และภาคประชาสังคมได้ขอความช่วยเหลือจากสภานายความเพื่อหวังพึ่งกระบวนการยุติธรรมในการแก้ไขปัญหาทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอย่างเป็นระบบ¹¹ ทีมทนายความจากสภานายความ และโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อมจึงลงพื้นที่เพื่อสืบค้นข้อเท็จจริง ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและสื่อมวลชน

จนในที่สุดชาวบ้านคลิตี้ล่างจำนวน 8 รายที่แพทย์รับรองว่าเป็นผู้ป่วยจากพิษสารตะกั่วจึงยื่นฟ้องเพื่อเอาผิดกับบริษัทเอกชนผู้ก่อมลพิษในปี 2546¹² และต่อมาในปี 2550 ศาลอุทธรณ์ภาค 7 (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) ได้มีคำพิพากษาคัดสินให้บริษัทผู้ก่อมลพิษต้องชดเชยเงินค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 8 คนเป็นจำนวนเงิน 29,551,000 บาท¹³ จากนั้น ชาวบ้านจำนวน 151 รายจึงยื่นฟ้องบริษัทเอกชนผู้ก่อมลพิษเพิ่มเติมอีกในปี 2550¹⁴ และในปี 2554 ศาลอุทธรณ์ภาค 7 (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) ก็ได้พิพากษาให้บริษัทและกรรมการบริษัทจ่ายเงินค่าเสียหายจำนวน 36,050,000 บาท ในฐานะเป็นผู้ก่อมลพิษ

โดยทั้งสองคดีนี้ศาลพิจารณาว่าการที่ผู้ประกอบการระบายน้ำจากบ่อกักเก็บตะกอนสู่ลำห้วยคลิตี้จนทำให้สารตะกั่วจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายสู่ลำห้วยคลิตี้นั้นเป็นความผิดที่ร้ายแรง¹⁵ โดยทั้งสองคดีนี้เป็นการฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดกับสุขภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งรวม

ถึงค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลก่อนฟ้องคดี และค่ารักษาพยาบาลต่อเนื่อง รวมถึงค่าเสียหายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งสัตว์ เลี้ยงตาย และค่าเสียประโยชน์ในการใช้ประโยชน์จากน้ำ อย่างไรก็ตาม จนถึงสิ้นปี 2556 ชุมชนก็ยังไม่ได้รับการชดเชยค่าเสียหายทางสุขภาพจากบริษัทผู้ก่อมลพิษ เนื่องจากจำเลยได้นำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลฎีกาต่อ¹⁶

นอกจากการฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัทเอกชน แล้ว ชุมชนชาวคลิตี้ยังได้ดำเนินกระบวนการชุมนุมเพื่อฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้กลับสู่สภาพปกติที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ดังเดิม โดยยื่นฟ้องกรมควบคุมมลพิษต่อศาลปกครองเมื่อปี 2547¹⁷ ในฐานะละเว้นการปฏิบัติหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ล่าช้า ให้เร่งดำเนินการฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้สะอาดโดยเร็ว กระบวนการยุติธรรมใช้เวลานานเกือบ ทศวรรษ จนในปี 2556 ศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาให้ชาวคลิตี้ชนะคดี โดยให้กรมควบคุมมลพิษดำเนินการ ฟื้นฟูห้วยคลิตี้จนกว่าจะพบว่าค่าสารตะกั่วในน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ไม่เกินเกณฑ์มาตรฐานเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี และให้ชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดี ทั้ง 22 คน เป็นเงินรายละ 177,199.55 บาท เนื่องจาก ปริมาณสารตะกั่วในลำห้วยน้ำยังคงเกินค่ามาตรฐาน ชาวบ้าน จึงยังคงได้รับความเสียหายที่ต้องแบกรับภาระในการซื้ออาหาร และยังถูกละเมิดสิทธิในการได้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากชุมชน ชาวคลิตี้ล่างมีวิถีการดำรงชีพที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ¹⁸

การต่อสู้ของชุมชนคลิตี้ล่างร่วม 15 ปีนั้นจึงเป็น การต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ก่อมลพิษ และชี้ให้เห็นว่า

หน่วยงานรัฐต้องแสดงความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อแก้ไขปัญหาการปนเปื้อนสารตะกั่วในสิ่งแวดล้อมและ แก้ไขปัญหาสุขภาพซึ่งถือเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก ปี 2556-2557 จึงเป็นเพียงการเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อมของกรมควบคุมมลพิษในการฟื้นฟูการปนเปื้อน ในลำห้วยคลิตี้ แต่ปัญหาด้านสุขภาพของชุมชนคลิตี้ล่าง ก็ยังคงอยู่ และยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องมาตรการป้องกัน หรือการเฝ้าระวังคนในหมู่บ้าน และในช่วงที่มีการฟื้นฟู ลำห้วยนั้นจะมีมาตรการพิเศษอย่างไรในการดูแลสุขภาพ หรือไม่ เนื่องจากไม่ได้มีการดึงหน่วยงานด้านสาธารณสุข เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลและการวางแผนการ ดำเนินการในการฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้แต่อย่างใด

ชาวคลิตี้ล่างกับการต่อสู้กับนายทุนและรัฐ

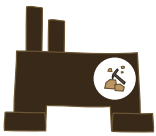
“พวกเราไปบอก ไปพูดคุยเรื่องการปล่อยน้ำแฉะ ลงห้วยหลายครั้งกับพวกเหมือง เขาก็รับปากแบบขอไปที แล้วก็ปล่อยน้ำลงห้วยเหมือนเดิม แถมเหมืองยังมาทำพวก เราว่า ถ้าอยากได้เงินก็ให้ไปฟ้องเอา ฟังอย่างนี้ ก็เหมือนเขา ดูถูกเรามากๆ เห็นว่าเราไม่มีปัญญา พอติมีอาจารย์หนอน¹⁹ กับนักข่าวมาช่วย เราก็เลยตัดสินใจฟ้อง” ยะเสอะ นาสวน สุวรรณ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคลิตี้ล่าง²⁰

วิกฤตทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่เกิดขึ้น ได้เป็น ตัวหล่อหลอมให้เกิดพลังต่อสู้กับความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น ชาวคลิตี้ล่างจึงพร้อมสู้ในทุกวิถีทาง การต่อสู้ได้เกิดขึ้นผ่าน วันผ่านคืนแบบวิถีชาวบ้าน กลุ่มผู้นำ แกนนำ ได้รวมกลุ่มกันไปพบผู้จัดการเหมืองแร่เพื่อเจรจาล้างการกระทำของเหมือง

ป้ายห้ามบริโภคน้ำชั่วคราว และห้ามกินสัตว์น้ำชั่วคราว ภายในชุมชนบ้านคลิตี้ล่าง (ติดปี 2542)

ที่มา: มูลนิธิสิทธิธรรมสิ่งแวดล้อม (ENLAWTHAI Foundation)

2498 เริ่มมีการขุดบ่อแร่คลิตี้ (ป่องาม)

2464

เริ่มตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่งถาวร

2510

บ.ตะกั่วเริ่มดำเนินการโรงแต่งแร่ที่บ้านคลิตี้บน บริเวณริมห้วยคลิตี้

2518 ชาวบ้านหลายคนเห็นการปล่อยน้ำเสียลงห้วย ปลาตายจำนวนมาก น้ำขุ่นเทา รสชาติคงเดิมแต่ดื่มแล้วจะรู้สึกไม่สบาย คันคอ และมีน้ำ

2523-2524 บ่อเก็บน้ำแร่เดิม โรงแต่งแร่ได้อោหัวฉีดฉีดตะกอนแร่ในบ่อน้ำเสีย ลงสู่ลำห้วยในช่วงฤดูฝน และปล่อยน้ำแร่ลงลำห้วยโดยปล่อย 3 วัน ปิด 3 วัน

2521 ชาวบ้าน 6 คนร้องเรียนเหมือง เรื่องปล่อยน้ำเสีย

2531 บ.ตะกั่ว เข้ามาขุดบ่อน้ำให้ชาวบ้านคลิตี้ล่าง แต่กลับทำให้บ่อน้ำเดิมใช้ไม่ได้ หลังจากการขุดบ่อดังกล่าว เหมืองก็ปล่อยน้ำแร่ลงห้วยคลิตี้อย่างหนักทั้งวันทั้งคืน

2532-41 ชาวบ้านเจ็บป่วยผิดปกติ มีอาการคล้ายคลึงกันคือ ถ่ายท้อง ปวดหัว เจ็บกระดูก ขาตามร่างกาย เป็นต้น บางรายตาบอดสนิท และบางรายถึงขั้นเสียชีวิต เด็กบางราย เกิดมาผิดปกติทางด้านการงอกและสมอง วัยควยล้มตายเป็นจำนวนมาก

เม.ย.41 บ.ตะกั่ว ให้เหตุผลว่าบ่อน้ำบาดน้ำเสียพังเพราะลมพายุ น้ำเสียจึงทะลักลงไปในลำห้วยคลิตี้

21 เม.ย.41 ทำหนังสือถึง อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ เรื่อง "ขอให้ตรวจสอบมลพิษทางน้ำ"

22 เม.ย.41 นสพ.มติชน ข่าวสด และบางกอกโพสต์ ลงข่าวกรณีชาวบ้านคลิตี้ล่าง

6 พ.ค.41 ทำหนังสือถึงสาธารณสุข.กาญจนบุรีเรื่อง "ขอให้ตรวจสอบมลพิษทางน้ำ"

23 เม.ย.41 กรมทรัพยากรธรณีมีคำสั่ง ให้น.ตะกั่วหยุดประกอบกิจกรรมแต่งแร่

โรงแต่งแร่ปิดทำการ

2541

20 พ.ค.41 ศูนย์ศึกษาภาวะเสี่ยงและพัฒนา และมูลนิธิ สืบขนาดเสถียร ทำหนังสือถึงอธิบดีกรมทรัพยากรธรณี เรื่อง "ขอให้เพิกถอนใบอนุญาตแต่งแร่ของบริษัทยักษ์ทองแดงและทองคำ"

27 เม.ย.41 กรมควบคุมมลพิษลงตรวจสอบข้อเท็จจริงครั้งที่ 1 เก็บตัวอย่างน้ำ ดินตะกอน และสัตว์น้ำมาวิเคราะห์ พบว่ามีสารปนเปื้อนจากตะกั่วในปริมาณที่สูง โดยเฉพาะบริเวณใต้โรงแต่งแร่และถล่มลงไปถึงเป็นระยะทาง 8 กม.

8 ก.พ.42 ชาวบ้านได้รับการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาระดับตะกั่ว เป็นครั้งแรก โดยกรมอนามัย ผลการตรวจพบว่าชาวคลิตี้ล่าง มีระดับตะกั่วในเลือดสูงกว่าค่ามาตรฐานหลายเท่า

19 มิ.ย.41 คพ.ประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (กรมทรัพยากรธรณี กรมอนามัย กรมป่าไม้ และบ.ตะกั่ว) ครั้งที่ 1 มีมติให้บ.ตะกั่ว ฟันฟูลำห้วยคลิตี้ โดยการขุดลอกดินตะกอนที่ปนเปื้อนสารตะกั่วออกไปกำจัด และให้สำรวจและศึกษาการปนเปื้อนก่อนดำเนินการ

2542 น้ำในห้วยยังมีสีน้ำตาล มีกลิ่นเหม็นทำให้ปวดหัว พญ.อรพรรณ เมธาธิกุลกุลได้ออกใบรับรองแพทย์ให้ชาวบ้าน บางคนว่าเป็นโรคพิษสารตะกั่ว

24 พ.ค.-21 มิ.ย.42 บ.ตะกั่ว ขุดลอกตะกอนดินที่ปนเปื้อนสารตะกั่ว ในช่วง KC2-KC3 รวมทั้งสิ้น 3,753 ตัน และอยู่ระหว่างเตรียมการก่อสร้างเขื่อนดักตะกอนกึ่งถาวร (rock check dam)

2544-2545 ชาวบ้าน เด็กบางส่วนเสียชีวิตเพิ่ม ตาบอด เริ่มไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลราชวิถี

22 พ.ค.43 คพ.ตรวจสอบผลการฟันฟูลำห้วย ซึ่งจากการเก็บตัวอย่างดินตะกอนฝั่งบริเวณ KC2-KC3 พบว่ายังมีตะกั่วปนเปื้อนในปริมาณที่สูง

2545

29 ก.ค.45 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอนามัยเกรงกระเีย เข้ามาปิดป้าย "งดบริโภคน้ำและปลาในลำห้วยชั่วคราว"

การฟันฟูสิ้นสุด เหลือเพียงการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2546

ชาวบ้านเริ่มฟ้องคดีต่อศาล

ม.ค.-ก.พ.45 บ.ตะกั่ว ก่อสร้างเขื่อนดักตะกอนกึ่งถาวร 2 แห่งบริเวณ ใต้โรงแต่งแร่ลงมา 4.5 กม. และ 8 กม. ตามลำดับ

30 ม.ค.46 (คดีแพ่ง-1) ชาวบ้าน 8 คน ฟ้องบ.ตะกั่ว ต่อศาล.กาญจนบุรี ให้ชดเชยค่าเสียหาย ค่ารักษาพยาบาล พร้อมกับฟันฟูลำห้วย เรียกค่าเสียหาย 119,036,400 บาท

2545-ปัจจุบัน นับจากสร้างเขื่อนดักตะกอนกึ่งถาวรแล้วเสร็จ ยังไม่มีการ ดุดตะกอนเพื่อนำไปกำจัดด้วยวิธีการเหมาะสมตามหลักวิชาการแต่อย่างใด

23 ก.พ.47 (คดีปกครอง) ตัวแทนชาวบ้าน 22 คน ฟ้องกรมควบคุมมลพิษต่อศาลปกครองกลาง ฐานละเว้นการปฏิบัติหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าในการฟันฟูลำห้วย

มี.ค.47 คพ.อ้างว่าหากรับผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องว่าไม่ควร ดำเนินการขุดหรือขุดลอกตะกอนดิน จึงระงับการดำเนินการไว้ชั่วคราว และ จะเก็บตัวอย่างสิ่งแวดล้อม เพื่อติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังระดับตะกั่วต่อไป

15 ส.ค.49 (คดีแพ่ง-1) ศาล.กาญจนบุรีพิพากษาให้บ.ตะกั่วจ่ายเงิน 4.26 ล้านบาท ฐานเป็นผู้ก่อมลพิษ บ.ตะกั่วและชาวบ้านยื่นอุทธรณ์

3 มี.ค.49 คพ.อ้างว่าประชุมกับผู้เชี่ยวชาญในประเทศ เพื่อหาวิธีจัดการ ตะกอนดินท้องน้ำ ได้ข้อสรุปว่าจะใช้วิธีปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟู

19 ต.ค.50 (คดีแพ่ง-2) ชาวบ้าน 151 คน ฟ้องศาล.กาญจนบุรี เรียกค่าเสียหาย จากบริษัทและกรรมการบริษัทผู้ปล่อยมลพิษลงลำห้วยคลิตี้

21 พ.ค.51 คพ.อ้างว่าประชุมกับผู้เชี่ยวชาญในประเทศ เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหาปนเปื้อนสารตะกั่ว ได้ข้อสรุปว่าการปล่อยน้ำให้ฟื้นฟูตามธรรมชาติเป็นวิธี ตามหลักวิชาการที่ได้รับการยอมรับ ใช้เวลาในการฟื้นฟูนาน และมีความ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่คลิตี้ โดยให้คพ.ดำเนินงานเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความ มั่นใจว่าตะกอนท้องน้ำที่ปนเปื้อนจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

18 ธ.ค.50 (คดีแพ่ง-1) ศาลอุทธรณ์ภาค 7 (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) พิพากษาว่า บริษัทมีความผิดให้จ่ายเงินชดเชยเพิ่มเติมรวมเป็นจำนวน 29,551,000 บาท

2552-ปัจจุบัน คพ.จัดหาแนวทางจัดการตะกอนในหลุมฝังกลบบริเวณห้วย ซึ่งเป็นหลุมฝังกลบเดิมที่เคยทำไว้ตั้งแต่ปี 2543-45 โดยก่อนหน้านี้ มีการรื้อขมิบก้นลำห้วย และยังไม่เคยมีการแก้ปัญหามาก่อน

6 พ.ค.51 (คดีปกครอง) ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษาว่ากรมควบคุมมลพิษล่าช้าในการปฏิบัติหน้าที่ ฟันฟูหรือระงับการปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วย และให้ชดเชยค่าเสียหายจำนวน 743,226 บาท

ก.ค.54 คพ.เสนอ "โครงการศึกษาแนวทางการฟันฟูลำห้วยจากการ ปนเปื้อนตะกั่ว" มาทดแทนการฟันฟูด้วยกระบวนการตามธรรมชาติ แต่ระบุไป เพราะมีค่าใช้จ่ายทางศาล.กาญจนบุรี (คดีแพ่ง-2) แต่ยังคงเสนอ "โครงการสำรวจออกแบบเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพเขื่อนดักตะกอนทั้ง 2 แห่ง เพราะตรวจสอบว่าสภาพเขื่อนดักตะกอนเดิมไม่สามารถดักตะกอนได้แล้ว"

20 ธ.ค.53 (คดีแพ่ง-2) ศาล.กาญจนบุรีพิพากษาให้บริษัทและกรรมการบริษัทจ่ายเงิน 36,050,000 บาท ฐานเป็นผู้ก่อมลพิษ และให้ร่วมกันจัดมลพิษให้หมดสิ้น หากไม่ดำเนินการให้ชาวบ้านมีอำนาจ กระทำการแทน โดยบริษัทและกรรมการบริษัทออกค่าใช้จ่าย ภายใต้พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม 2535

29 พ.ย.54 (คดีแพ่ง-2) ศาลอุทธรณ์ภาค 7 (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) พิพากษาให้บริษัทและกรรมการบริษัท จ่ายเงิน 36,050,000 บาท ฐานเป็นผู้ก่อมลพิษ และพิพากษาว่า พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม 2535 ไม่ได้บัญญัติ ให้สิทธิชาวบ้านมีอำนาจขอบังคับให้บริษัทและกรรมการร่วมกันฟันฟูลำห้วย เพราะเป็นอำนาจของกรมควบคุมมลพิษ

2555

ในน้ำมีสารตะกั่ว ชาวบ้านยังคงเจ็บป่วย และคดีความยังไม่สิ้นสุด

ที่ปล่อยน้ำทางแรงลงสู่ลำห้วย ทว่าการเจรจาไม่เป็นผลอันใด และเมื่อคืนวันผ่านไป ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยา เลยแม้แต่น้อยกลุ่มแกนนำเริ่มมีความรู้สึกกว่า “การสู้กับเจ้าของเหมืองแร่ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลช่างยากเย็น ยิ่งสู้ก็ยิ่งท้อ เหมือนเอาเท้าไปเตะภูเขา ยิ่งเตะมากเท่าใด ก็ยิ่งเจ็บ”²¹

การที่ชุมชนลุกขึ้นมาต่อสู้กับนายทุนและไม่เกิดการแก้ไขปัญหามิ่ว่าจะรู้สึกท้อไปบ้าง แต่ความจริงที่เกิดขึ้นจากความเจ็บป่วย ความสูญเสียที่ไม่สามารถเรียกคืนกลับมาได้ แกนนำจึงสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชนในการต่อสู้กันต่อไป กระทั่งเมื่อชุมชนรู้ถึงสิทธิของตนเองตามกฎหมายและก้าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทั้งศาลแพ่งและศาลปกครองการต่อสู้ก็ขึ้นตอนหนึ่งก็เริ่มขึ้น ความประหม่าไม่คุ้นชินกับกระบวนการในชั้นศาล ปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษาไทยก็เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความกังวลมาก แต่ชุมชนก็พยายามที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับกระบวนการต่อสู้ในชั้นศาลผ่านทางทนายความที่เข้าไปช่วยเหลืออย่างเต็มที่ และการก้าวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมชั้นศาลนั้น ชุมชนก็เหมือนกับก้าวเข้าสู่การต่อสู้กับนายทุนเจ้าของโรงแต่งแร่ และต่อสู้กับรัฐคือกรมควบคุมมลพิษอย่างเป็นทางการอีกด้วย กระบวนการต่อสู้ของชุมชนคลิตี้ล่าง มีลักษณะที่เปิดรับการเรียนรู้จากภายนอกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากทนายความที่มาช่วยเหลือทางคดีแล้ว ยังเปิดรับการเรียนรู้และการช่วยเหลือจากบุคคลกลุ่มคน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่างๆ และสื่อมวลชน อย่างเต็มที่เพื่อเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งในการคิดการตัดสินใจของชุมชนในการต่อสู้ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเอง ดังสะท้อนจากคำกล่าวของสมพงษ์ ทองผาไฉไล ที่ได้กล่าวว่า

“สำหรับตัวชาวบ้านเอง ก็อยากมีส่วนร่วมในสิ่งที่คนข้างนอกช่วย คนอื่นช่วยเรามาเยอะแล้ว เราอยากทำด้วยตัวเองบ้าง แต่ก็มีข้อจำกัดว่าไม่ค่อยรู้ข่าวสารลึกเท่าไร และก็ไม่รู้กฎหมายอะไรต่างๆ ถ้ามีอะไรก็ช่วยส่งข่าวบอกด้วย เพราะทุกอย่างก็เป็นเรื่องของเรา ทำอะไรเราก็มาร่วมคิดด้วย”²²

ชุมชนคลิตี้ล่าง แม้จะเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่อยู่ห่างไกลตัวเมือง ความรู้ความเข้าใจภาษาไทย และสิทธิตาม

กฎหมายอาจมีอยู่น้อย แต่จิตใจอันเข้มแข็ง วิถีชีวิตที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและผูกพันอยู่กับธรรมชาติ สายน้ำอย่างเต็มเปี่ยม ดังนั้นแม้จะถูกเรียกขานว่าเป็นหมู่บ้านสารตะกั่ว แต่แทนที่ชุมชนจะก้มหน้ารับชะตากรรมที่เกิดขึ้น พวกเขา กลับลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิให้ตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่า 16 ปี และปัจจุบันการต่อสู้ก็ยังไม่สิ้นสุด ชุมชนยังคงรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งติดตามการดำเนินการของหน่วยงานรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ในการฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ตามคำพิพากษา รวมทั้งมีการประเมินความเสี่ยงทางสุขภาพของชุมชนและเตรียมความพร้อมในการที่จะใช้ชีวิตวิถีใหม่ที่ปลอดภัยในช่วงที่มีการดำเนินการฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ เช่น การจัดหาน้ำสะอาดให้ครบทุกครัวเรือนโดยการทำโครงการประปาภูเขาหมู่บ้านคลิตี้ล่าง เริ่มต้นดำเนินการโดยใช้ทุนทรัพย์และแรงงานของคนในชุมชนบางส่วนและขอรับการช่วยเหลือจากภายนอกเพิ่มเติม ทั้งยังร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนตนเองให้เข้มแข็งขึ้น การผลักดันกรณีให้เกิดการแก้ไขกฎหมาย และกลไกในการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการปนเปื้อนมลพิษในสิ่งแวดล้อมด้วย

คลิตี้ล่างกับบรรทัดฐานใหม่ในการปกป้องชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับชาวคลิตี้ เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการยุติธรรมต้องคำนึงให้หนักกว่าการมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบด้านนั้นอาจเป็นต้นเหตุของความเจ็บป่วย ความตาย และความสูญเสียทางสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบด้านสุขภาพของประชาชนได้ ส่วนหน่วยงานด้านสาธารณสุขนั้นก็มิบทบาทสำคัญ โดยต้องเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งก่อนที่จะมีกิจกรรมที่มีความเสี่ยงด้านสุขภาพ การจัดทำข้อมูลพื้นฐานด้านสุขภาพก่อนมีกิจกรรมนั้นๆ รวมถึงมาตรการในการเฝ้าระวังด้านสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นจากการประกอบกิจการอุตสาหกรรม ส่วนกระทรวงสาธารณสุขก็ควรมีนโยบายในเรื่องการพัฒนาอุปกรณ์และแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพจากการประกอบกิจการอุตสาหกรรม หรือโรคจากสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น

